

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27.

У НОВОМ САДУ 7. ЈУЛИЈА 1888.

ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

VII Пустољак па ђак.

Одмах након тијех догађаја јавише се први знаци јесени. Магла напуни долине, па силан вјетар од мора разагна њу, а донесе пљусак. Жедна земља попи воду у мање времена него ли је облаци просуше. За тијем поче ромињати, једнако и трајно, онај ситни дажд, што пастирима продире до костију.

Чмањак Кушмељев гурио се тијех дана у некој пудари, чувајући стоку. Кроза сухо грање, којим бјеше покривена колиба, точила је вода на сав мах, те је залуду мијењао мјесто; а како мораше још почешће истрчавати, да сузбија живо на оклаје, јер по њивама бијаше познога кукуруза, Чмањак прозебе, те га је час подумала ватруштина, а час се тресијаше од студени. Поред свега тога не пожали се кукавац, него се отимао и посрћући ходио. Али, треће вечери послје одласка Бакоњина, смркло се у велике, а Чмањак не јави стоке на ноћште. Отац оде по њ и нађе га онесвијешћена, те га однесе кући. Осињача, чим га видје, погоди, шта му је. »Нагазија је несритник!« вели па потрча ка Цонтрони Чагљиновој, која бјеше вјешта тијем работама. Цонтрона, и ако бјеше у свађи с њима, дође и по што прегледа дијете у бунилу, рећи ће: »нагазија јест, то је цигурно, али треба видити, је ли на сугреб или на чини? Ако му изађу шклопци по тилу, онда је на сугреб, и оздравиће лако! Али ако је оно друго, онда« . . . заврти главом. Већ знајући, шта јој треба, донијеше јој жива угљевља на маши и здјелу воде. Цота баци грум жераве у воду и пита: »Је ли овоме крива Пешњетина?« Угљен зацврча али не потону. »Је ли Чврља Ожегова?« — »Је ли Прдуља Ро-

рина?« — »Је ли Жландра Ђукова?« — »Је ли Врља Кукумарова?« — »Је ли Чендрљока Кокина?« . . . Аја! угљевље плута. Осињача запита у себи: а да није баш Цонтрона? а на то жеравак цврррр! па одмах потону као олово.

— А куја и погрда! . . . Па јој не би очи испржала!? викну Осињача.

— А којој си наминила, вире ти, Барице? пита јетрва.

Осињача се савлада па кашљуцајући рече.

— Нека је враг носи! . . . оставимо је! . . . него помози, Цвита, па ћу те ли вапојити!

Цвита зали малога три пута оном водом, шапћући нешто, па отиде понијевши врч вина за свој труд. Јетрва пљуну за њом три пута, газећи пљувачку и мрмољећи нешто, пак наста око дјетета.

Сјутрадан рано Чмањак изједе два попржена јаја и напи се вина. Стрина му Цонтрона, по што га обиђе, подјемчи се својом душом, да ће оздравити. Сад Крива замијени болесника код стоке. Барица сједе за стативу. Галица јој помагаше. Кнез је тесао неке паузнице и сваки час излазаше пред врата, да види, мијења ли се вријеме. У кући се не чу гласа људскога, осим што би Чмањак кад кад јекнуо. Мати га је запајала ракијом те око подне захрча.

Мало по том указа се маличак проблијеска на небу, а у попасна добашца осјевери, те њих троје одоше на поткутњицу, да начупају што више клинова. Кад се вратише, Чмањак једнако спава а Шкембо се игра у пепељаку. Тада домаћица усумку у лонац, а кнез натмурен измијеша куљу и тек након неколико залогјаја поче она:

— Боже мој, шта ради сад моја дика? Дави

ли се сувом пуром или чим бољим? Је ли кинуло данас моје злато? Је ли се обика у манастирину? А ко зна, како га држи Наћвар и како сви остали!? . . .

Кнез је гледаше жвачући али не смијаше говорити о њему, прем да му он увијек бјеше у памети.

— А шта си издрељија очи у ме, болан!? Зар ја не могу споменути своје дите а да се ти не чудиш, а? А да је сриће, не би ни ти о другом чему ни мислија ни говорија! Срам те било! Али ти је баш жа, да се твоје слутње не изврше, је ли? Ма не ће бог дати, не, не, па ти заковрнуја од злоће, од бисни-ла, од . . .

Жестока лупњава на вратима прекиде је.

— Јево ти нам јопет криворепе виштинине! Мисли, да ће се и вечерас налокати вина мукте. Ма не ћеш, валај, па сад црка и Чмањак и ћаћа му . . .

Опет јој претрже ријеч јаче лупање.

— Е, види, шта је наврла! Баш ка да смо јој што дужни! А за што ниси затворија врата од обора, сметењаче сметени?

— Ма јесам, крижа ми! шапће муж.

— А јеси, а!? Дакле је Цонтрона при-скочила прико зида, је ли? Ма како мош лагати у очи!? . . . Јето, Цвита, јетоооо! Ајде Криветино, отвори жени . . .

Бакоња уђе.

Бѣ им, као да видјеше утвару.

Бакоња блијед у лицу, глибав до кољена, у руци му штит од кише, а о рамену шарена торбица. Сједнувши назва Исуса, пак сними капу и тресну њом о кољено, те капљице стрцнуше на све стране . . .

— О, боже . . . боже! проговори једва једвице матери. Шта сам ти згришила, чудни боже, да ме вако каштигаш!? Шта ће сад ре . . . њи о . . . ви на . . . ши ис . . . ко . . . па . . . ни . . . ци! О! о! о!

Тада се и кнезу одријеша језик.

— А несритно дите, убија те гром! . . . Зна сам ја, зна . . . — не мога даље ни он.

Шкембо, Крѣва, Галица, па и Чмањак, који се у то бјеше пробудио, поведоше се за родитељима, те у час и прије него се Бакоња прибра, разли, наста плач и ридање у дому Кушмељеву. Бакоња скочи и развика се.

— Прикините, бештије једне . . . ја сам послом доша!

— Каквим послом, гром те убија.

— Кажем ти: послом! Ајде одма по Кењу Кркотића.

— Штаа? Како рече? .

— Ајде по Кењу, кад ти вељу. Реци му, да је његов поса и његова корист, али се чувај, да те не чује ћаћа му . . .

Кушмељ зинуо, но га стопањница турну.

— Ајде не дига се! Још се примишљаш, ка да моје дите не зна, шта говори. Не видиш ли, не видија бога, да је вратрова порука.

Он утр дланом очи, па узе гуку пуре и изађе као да бројаше кораке.

— Дакле те нису изагнали, душо материна, срце материно? пита Осинјача, љубећи га по образима и по шији. Дакле си баш послат? И то баш Кењу, губавом Кењу? Шта то може бити?

— Ајде, молим те, склони дицу, јер сам гладан! рече Бакоња, па извади из торбице погаче и сира и поче јести.

Мати хитно полијега дјецу, испривав му, шта је било са Чмањком. »И то му је стрина Цонтрона даровала. Нико нег она!« Бакоња на то устаде, пољуби брата, па се опет врну на пређашње мјесто. И она се приби у нугао, пак поче испод гласа.

— Да опш мајчици казати, шта је то?

— Ма чућеш сад!

— Знам, али би рада да те посавитујем. Али јопет ради како знаш. Оћеш да те изујем? Не ћеш велиш! Па ти по овоме вриму оуклен доклен! Валај ни вра Наћвар нема срца! И то ради губавог Кење! Ма шта то може бити? Цигурно приша велика. Ако би доша и Кркота ш њим, одма му реци: рш! твоји послани нису! Ладај се мудро, дите моје!

У то уђе са Кушмељем Кењо.

Бјеше овај старији неколико година од Кушмељића, али мањи од њега, снопаст, врљав, развраћенијех уста и нос.

— Ваљен Исус! назва он. А ти јопет к нама! И развуче усне, већ како се Кркоте под-смијевају.

— Ја јево к теби!

— Је ли могуће?

— Валај баш к теби!

— А зашто?

— Да ми кажеш, ди је стричев Кулаш? вели Бакоња гледајући га добро у очи.

Кењо поблијеђе, па погледа плахо Бакоњу, па Кушмеља, па опет Бакоњу.

— Ја, вире ми, не разумим, шта ме питаш! Зар је нестало коња вра-Брни!?

— Не помаже, Кењо, ударати у ба', јер су свему поватани крајеви.

— Ма . . . ти . . . ка мислиш . . .

— Јопет ти велим, не помаже забашуривати, ни трошити ричи у витар. Наша се један од ваши, који је за добре јаспре изда.

— Ма ко је то лага, триста му крста.

— Муч ту, магарчино! осижече се Кушмељ, који се почео бјеше домишљати шта је. Мисто да на лепе кажеш, докле си на вриме, а ти ми се пивчиш.

— Доста је рич рећи, Кењо, па да омркнете сутра у слипићу. Али јопет теби ће бити најтеже, јер они кад одлеже, они ће кући, а ти ћеш у солдате . . .

Кењу не оста капи крви у образима.

— У солдате, разумиш ли, јер је стриц највише на тебе киван. »Онога ћу галијота« вели »опремити прико мора, па ће му свако јутро одадирати по десет батина, и то ће трајати десет година« . . .

— Ја како! То се, борме, чини. Лани су баш једнога из Рупа тако опремили, да је црка од шиба, вели Кушмељ.

— Ма, добро, ди су свидоци? пита Кењо већ слабијим гласом.

— А, ти се још сујмаш? А откуд би ја зна све ово и зашто би се ја ломија по овом вримену? То ми је још вала, што сам тражија да те шкапулам!

— Ма ја . . . ка . . . вељу . . .

— Не говори ништа, док не чујеш до краја. Мени се, несрићо божја, сажали за тобом, пак се стадо молити стрицу. »Немој, дујо, док се ја не видим с Кењом. Ко зна! може се све то још на лепе свршити, а може бити да је Кротић најмање крив!« Дујо једва одмекну, па рече: »ајде, нека га враг носи! Ако се покаје и прида парипа, подај му пет талира!«

— Још пет талира! викну Кушмељ.

— О, Исусе мој! јави се Осињача из прикрајка. Мога би на вишала ш њим, а он га још мити.

Бакоња одријеши из рогља од убруса пет крунаша, па их даде Кењу. Овоме очи синупе, пак уграби новце и тури шаку у џеп.

— Валај ћу баш гледати, да дознам, па да просочим . . .

Бакоња зажмури, метнувши руку у торбицу, пак рече развлачећи.

— Е, није то тако! Ниси баш погодија! Ти ћеш с миста казати, ди је коњ, ако не, вратићеш јаспре, а он ће се исто наћи до зоре,

свеједно ка да си каза, па ће ти бити онако, ка сам ти прије река.

— Ма како то?

— Ев овако! Стриц је заповидија: »ако Кењо не тине одати, а ти подај ћаћи ову књигу, па нека је с исти' стопа понесе у град претуру!« Бакоња извади из торбице неко писмо, завијено у комад старијех новина.

— Дај амо одма! викну отац љутито.

— Не за муку Исукрстову! моли се Кењо. Зној га проби, а разрогачио очи пут несретне књиге.

— Ово је виш лепорат све како је било и шта је било. Најприје се наређује, да се ти уватиш и ћаћа ти . . .

— Дај, дите! виче кнез. Ја ћу њега везати, а послаћу у Скрадин бржега од себе. За три уре свршено је, а шта да губу штедиш?

— Немој, стрико, казаћу све, ако ће ме ћаћа и убити! дршће Кењо, а пробија га студени зној.

— Казуј, дакле, ди је парип! брекну кнез.

— Јено . . . га . . . под . . . црним Куком . . . у синици . . . стрица Роре . . .

— Трчи, Кушмељу! Брзо! брзо! док си на вриме, виче Осињача.

Кушмељ узнекубуру с оружнице, задјену је за пас, пак ухвати за ухо Кења и изведе га ван.

Бакоња се извратио наузнак. Од силнога смијеха игра му трбух. Мати га изува, таре му ноге и тепа му на сто начина, докле он заспа као заклан. Она онда запали свијећу пред госпом, па клече. Кад јој дожуљи кољенима, истрчи пред кућу да види, иду ли, па опет моли се дивици. Пред зору зачу она коњски бџт, те пробуди сина.

— У кућу га уведите! викну Бакоња потекавши к вратима. Кењо уђе, дишући као цигански мијех, а држи у руци дуги оглав. За њим опрезно уђе Кулаш, сав блатав, покривен суканчићем и опасан коланом. А за њима кнез, бришући зној са чела.

Бакоња загрли коња, стаде га миловати и цјеливати, називље га најлепшим именима — еле, изван себе од радости.

— Борме је синко за длаку шкапула! Да си закаснија не више него пет ури, оде Кулаш у Книнско поље, или у Босну. А губе губаве знаш шта су били скројили? Да просоче стрицу, како си ти изда коња Миљевчанима! И ко би то стрицу већ извадија из главе, да није бог тија, да он на вриме дозна . . .

— Не зна стриц ништа, мој добри ћаћо!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Нити он зна, ко му је коња укра, нити му се он нада више него ли мртвоме! вели Бакоња.

Кушмељ, Осињача, Кењо. . . !!?!?

— Ништа, ништа, ништа, од свега овога ни овишно — измјери на нокту — не зна стриц! Оно јутро, прво, што сам приноћија у манастиру, допаде Стипан и вели: одведоше приковањани коња. А ја одма реко у себика: нису, богме, него Кркотићи! Јер оно јутро, кад смо пошли из Зврљева, па кад смо били на две уре може бити одовлен, ја не знам како се зове мисто, видија сам иза једне међе, ма на један пушкет, ову несрићу. Е, вељу, је ли он? Ма јест он, јер ме моје очи не варају. А шта ради губа у туђем мисту, па овлику далечину — мислим ка ја. Ма није он сам, него је још ко ш њим, па су пошли да што привате. Ја не казујем Стипану ништа, јер ка вељу: нека и враг носи! Али чим је коња нестало, одма се доситим, ко га је приватија. Стриц и Стипан оно исто јутро одоше по жупама. Е, муке моје! Вратри се смију; ђачићи ме забивају, а ја се кријем, кријем, не знам шта ћу. Још да не бијаше куvara Грге, што га зову Балеган, бија би полудија. Он ме од првога дана липо гледа. Прође дан цили, па други, а стрица нема. Нај-посли кажем сву сујму доброме Балегану, а он ме липо свитова ка отац и научи ме, шта ћу чинити. Он ми даде они пет талира, још ми рече: ако пронађеш коња, онда си се стрицу препоручија за увик! Ја му не ћу ништа казивати до твога повратка, а не нађеш ли, ја ћу га одобрити и казаћу му све. . .

— Благо нами! благо нами до вика! по-вика Осињача, грлећи Бакоњу. Сад смо цигурни, а њи не ће тити више на очи.

— Душо ћафина! вели Кушмељ потресен. Мудрости, дико ћафина, дакле си ти све то скротио, дакле она књига — ?

— Ово је просто картина, јеве видиш! и разави лист неписане артије.

Кењо хукну, као да га на колац набеше.

— Дакле, ко је још бија ш њим? пита Бакоња.

— Погрда ћаћа му и Рора, а куне се, да није нико други.

— Није, на моју душу! потврди Кењо и удари у плач.

— Дај сад јаспре, де! Осијече се кнез и шчепа га за кружат.

— Не, за бога! . . Не дај ме, Иве, добри Иве, а замирита сам исто . . . ово . . . мало . . . јер . . .

— Пушти га, ћаћа, пушти! . . .

Али га ћаћа не пушта, него га бубну у ребра, па му поче отварати шаку, у којој бјеше стискао крунаше. А кад не мога сам, зовну Барицу у помоћ, те њих двоје једва му искубоше новце. Па онда га Кушмељ обрну и што је икад могао удари га ногом, гдје је најмекши, тако да Кењо прескочи преко прага готово трупачки, и ако не мишљаше скакати.

— Да ми још митиш рђу, која ти је о глави радила! Како не! Ајдемо сад!

Бакоња узјаха, а отац пред њим, те крунуше пут манастира. Бјеше се разданило. Зубаци и Кркоте и Брзокуси видјеше сви и разумјеше одмах шта је, али нико не писну ријечи.

У ручана доба стигоше к води. Дуго мораше чекати возаре. Кад стигоше пред манастир, а то вратри посједали таман као и отрагу четир дана, кад но Бакоња најпрво дође. И вра Брне је међу њима. Можете лако замислити, како се зачудише видећи Кушмеља и Бакоњу гдје воде Кулаша, а већ знате, ко се највише зачудио и обрадовао.

Кушмељ смисли вјешто, како је то работа Миљевчана, како се мали томе досјетио и дошао да му јави, како је он дигао хајку те нашао коња у Загори, како је обрекао двадесет талијера содбине. Али кад би на само с братом у ћелији, повједи му све право, само затоја, да је отео од Кења новце и још прида да му је обећао другијех пет талијера. Фра Наћвар даде весело пет крунаша брату, похвали Бакоњу и посла их да обједују.

Након јела испрати син оца до воде. Кад бијаху сами у дубравици, рече мали:

— Купићеш ми још ове недиље шибенску робу, јер ја нећу у беневрецима и опанцима да служим по манастиру.

— Ма, мој синко, притрпи се за нико време, и то је на теби ново. . .

— Не ћу, валај, него ако не буде роба овде до недиље, јето ме, крижа ми, натраг кући. И оћу да буде од липе и чврсте свите, нека знаш, јер ти десет талира ја сам замучија! . . .

Бакоња се не позори, него се учини мањи од макова зрна. Сјутрадан одмах он замијени најмлађег ћака у нижим работама, као што је ред. Он је рано звонио будионицу и остале службе, мео цркву, распрема ћелије гвардијану, стрицу и фра-Тетки, вукао коноп иза оргуља, палио и гасио свијеће, доносио воду, служи око

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

трпезе, помага у свему Балегану — еле, радио и слушао као ниједан ђак до њега, те прије божића омили свима.

По свецима поче учити књигу. Ђакон Шко-ранца показа му најпрви глагољска слова. По вас дан Бакоња понављаше: аз, буки, вједје, глаголи и т. д. До ускрса научи их на памет Бакоња, а отада до јесени научи и писати оне чудне грабуље и шкорније, пак слагати у изговору по двије по три. Такођер научи одговарати мису и пјевати литаније. Имао је јасан и снажан глас, те га фра Тетка с тога веома запази, проричући, да ће Бакоња појати, као што до њега ниједан фратар не појаше. Коњушари опет прорицаху, да још не бјеше биџа-ције у пријем мантијама, какав ће Бакоња бити. Љепота га бјеше видјети онако стасита и окретна, кад би узјахао на гола коња, а поведи по четири, по пет упоредо на појиште, па, кад он хоће, играју малијем касом, или на сав трк, а сви једанак, баш »ка у тејатру.« Па

ђаво се опет не ђаше попети, гдје би се он испентрао, а већ да би му ко од његовијех вр-сника утекао јали дометнуо каменом — о томе ни збора. Еле, Бакоња изађе на глас већ прве године. О проштењу (о св. Фрањи) слегао се силни народ у манастир. Бјеше дошло и неко-лико фратара, које дотле није гледао. Он се умјеше допасти свакоме редовнику и свакоме ви-ђенијем човјеку, те се сви радоваху, што је све-ти ред стекао добра члана.

Некако у то доба Чмањак премину. Биће да је »јопет нагазија« а Цонтрона га не шћела лијечити. Кушмељу и Осинјачи, у тузи њиховој, бјеше од велике утјехе. што им се старији на добро окренуо, а осталијем Јерковићима Бако-ња бијаше трн у оку. Чагаљ је једном доходио послом к манастиру и тражио — баш тражио, да се удвори Бакоњи. А мудри Бакоња лијепо, прелијепо се одазове стрицу. Наточио му је кришом оку вина и још љубазно поздравио стрину Цвиту и све остале рођаке.

(Наставиће се.)

данима очајања
Кроз бескрајну васиону
Бегао је дух изгнања,
Као зверка са оброни,
Коју страшни ловац гони.

И савладан гневом Зевса
Кад очајник веће клону,
Кроз звездану васиону
У дивоти и у слави
Минерва се њему јави.

И пруживци руке своје
Изгнанику очајноме,
Блажила је страшне муке,
Што их Олимп натуштени
У беснилу баца своме.

Тако и ја, судбом гоњен,
У даљине бегах неме,
Без заштите, не заклоњен,
Као изгнаник, на кога се
С громовима муње стреме.

И кад духом клонут хтедох
Пред болима, што се роје,
Као Минерве слика дивна,
Кад затрепти са висина,
Обасја ме лице твоје.

Као анђелаκ кроз ноћ тамну
Ти ми тада приђе тијо,
Носећи ми наду сјајну,
Дивну звезду преходницу,
У премилом твоме лицу.

Дух клонули ти си дигла,
Да оснажен летне с нова,
И на љути браник стане,
Да победи ил да пане
Против муње и громава!

Сад нек бесни бура гнева,
Што се на ме завитлала;
Залуд Олимп паклом сева,
Јер је твоја љубав мила
Нову снагу борцу дала.

Драг. Ј. Илић.

ЧЕТРДЕСЕТРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Свршетак.)

Петар се већ бавио три недеље у Павловци-ма, кад озбиљно науми, да дође већ једаред до свог кошара, па да иде онда у које купатило. Управо га дуго време натерало на то.

Једног лепог дана обуче се Петар свечаније него обично; пре тога пак пошаље Павлини пукет, као онај „четрдесети“, само што није био тако скуп. Послужитељ дође натраг — пукет је примљен. Петру постаде ствар мало сумњива; али Павлина је примила пукет и од „четрдесетог“, а по свој прилици су јој и где који од оних „тридесетдевет“ послали сличне мирисаве поклисаре, па опет — муњак.

У пола дванаест — Петар погледи уз пут жедро на кавану — пође Павловићевима. Био је истина мало блед, али иначе не одаваше ништа на њему, да иде на тако важан пут. Кад се попео на први спрат, спази свој пукет у предсобљу. Аха, помисли у себи, то су пипци кошара, и чисто расположено уђе у велику собу.

Ту га дочека домаћица. Павлина не беше у соби. Учтиво пољуби госпођу Павловићку у руку и запита, где је госпођица.

— Сад ће доћи, рече Павловићка одмерено и понуди Петра, да седне.

У то уђе и Павлина и поздрави се с Петром пола збуњено, пола неопредељено.

Петар је ликовоа у себи.

Разговор се врло тешко покретао даље. Тек по која кратка реченица о позоришту, о времену. Петар запита, где је господин Павловић, на што му Павловићка одговори, да не зна.

— Скоро као са „четрдесетим“, помисли Петар у себи.

На послетку већ мораде изаћи с бојом на среду, ако су Павловићеве и били уверени, за што је најпре послао пукет.

— Право да кажем, милостива и госпођице, ја сам дошао амо са извесном и са опредељеном намером.

— Тако?! уплешће тихо Павловићка.

— Дошао сам, да потражим срећу своју — шта је нађем. Дошао сам, да запросим руку госпођице Павлине...

Павлина порумени и обори очи; и Павловићки пређе лака румен преко лица. Она погледи своју кћер, која није дизала главе, за тим се мало накашље и поче узбуњено:

— Господине, нама би то ласкало, и будите уве-

рени, да нам и ласка. Али морам вам рећи... Павловићка мало застане и погледи опет Павлину.

Петру беше доста; он је у себи ликовоа, као никад до сад. Устане, поклони се и рече:

— Милостива, ја сам био до душе спреман и на тај случај, јер никако нисам уверен у своју неодољивост. Ми ћемо даље остати познаници, и ако ћу однети кући — кошар.

Док је Петар говорио, гледала га Павловићка зачуђено, управо уплашено; Павлина је пак пребледела са свим.

Кад је Петар свршио и пошао да се маши руке Павловићкине, рече ова:

— Али, господине, нама ни на крај памети није, да вам дамо кошар; на против, моја кћи радо полази за вас... али, господине, шта вам је?

Питање госпође Павловићке беше са свим оправдано. Петар се при њеним речима заљуља, посрне, пред очи му искоче шарене звезде и као упуштена врећа, као да се састоји из самих зглавака, отромбољено љосне на пређашње место своје; беше блед као леш.

— Донеси воде и сирћета, Павлина, велика радост и врућина онесвестише господина Светића, мога драгог зета.

Павлина донесе брзо и једно и друго, и обе господе трудиле се око Петра. Овај мало отвори очи, али кад виде где је, брзо их склопи, и паде скоро у још већу несвест, из које га једва разбуди гласина господина Павловића. Домаћица му брзо саопшти, шта се десило.

— Од кад падају младожење у несвест? рече Павловић доброћудно и луци Петра по рамену.

— Извините, молим, стаде Петар муцати, ова врућина, па та... ср-е-ћа!

— Не чини ништа, драги зете, говораше Павловић, и ја сам мало ушепртљео, кад сам просио ову моју.

Петар једва дође к себи. Устане, захвали се и хтеде да се опрости.

— Није него, рече Павловић, данас ћете бар код нас ручати!

Петра опет подиђе и врућина и хладноћа; али шта је знао радити. За ручком седео је до Павлине и мало по мало постаде стари Петар. Та нисам још венчан! тако се тешио.

— Али од куд и да помислите, драги зете, (Пе-

тар се мало проврпољи), да ћемо вас одбити! рече Павловићка.

Прво, пукет сам видео у предсобљу, те сам мислио, да је омаловажење.

— Али! Та ми смо га метле на поље, да њега првог видите, и то као доброг гласника, настави Павловићка.

— Тако!

За тим дода у себи: Да сам то знао, било би од мене шумангеле.

— Па шта вас је даље побудило на ту мисао?

— Оне речи: „Али морамо вам рећи“, па онда поглед на госпођицу.

— Ха, ха! насмеја се Павловићка, да сте мало причекали, чули бисте и свршетак, а тај гласи: „али морамо вам рећи у једно, и то искрено, да сте нам се допали одмах првог дана нашег састанка“. Доцније бих већ казала и оне обичне речи; само сам најпре хтела мало и ја да се изразим лепше, не-обичније.

— Дед пите, зете, или још боље, пи, сине! рече Павловић и налије вина себи и Петру. Само кад си опет дошао к себи!

Петра почеше по мало занимати те појаве, и скоро да је био задовољан, што се, бар за сад, тако свршила ствар. Доцније — по време много мења.

Павлина се међу тим укљубала око послуживања. Петар је по кад кад погледа, и тек сад поче да оцењује лепоту њену. Дошао је до врло мешовитог закључка.

Кад се после ручка вратио у своју гостионицу, врзле му се разне мисли по глави. Тако се још није провео у свом веку. Шта сад да ради? Да загребе? Али куда? Да направи какав шкандал у Павловцима? Можда би му онда отказали руку девојчину. Шта ће?!

У том заспи на дивану. Кад се пробудио, био је миран и хладан као свагда. Док се облачио, науми, да за сад остави цео догађај такав, какав је. Временом, да како, да неће остати тако. Та и бракови се разилазе, за што не би и то „заручено стање“!

У кавани му је већ „његов“ послужитељ честитао а гости су га гледали, само што му нису и они честитали. Ево и Павловића. Петар му приступи на сусрет и обоје се удале из каване.

— Чекају нас код куће, рече значајно; ићи ћемо у мој виноград.

Петар се преда судби. Код куће беше све спремно. Павлина га дочека с умиљатим осмехом и пружи му руку, госпођа Павловићка прими рукољуб његов најмилостивије.

Кад су пошли у виноград и били већ скоро на

улицу, окрене се Павловићка Петру и рече му почетничким пуничким гукањем:

— Драги зете, узмите своју невесту под руку! Још и то...

*

Прошла је недеља дана и више. Петар је за то доба пронашао у себи својства, о којима до сад није имао ни појма. Павлини је одлазио сваки дан, али не, што би га срце к појзи вукло, већ што му то беше нов „посао“ к оним досадашњим пословима; да пре подне пије пива, да после ручка мало прилегне и т. д. Но осим тога поче и мало озбиљније мислити. Заљубио се није, о томе код њега не може бити ни разговора, али је приметио, да Павлина много више зна него он сам. То га је мало пекло.

Павлина је чешће покренула разговор о нашој књижевности, о друштвеном покрету у нас, о многим појавама у животу, а Петру беше све то terra incognita, непознато земљиште. Стидио се, што тако мало зна, и први пут у животу свом запитао се: где је проћердао младост. Зар девојка, која је најмање десет година млађа од њега, да је тако код куће у свим питањима, а он, човек, који је прошао толика свеучилишта, да стоји пред њом као ђаче, које не зна ни најлакшу лекцију. Петра поче то све већма копкати, и скоро да побегне из Павловаца, само да не црвени пред невестом својом.

Али Павлина беше срца милостива; она је видела неприлику свога младожење, и понуди му из своје библиотеке многу књигу, да се колико-толико дотера. Доцније, мислила је, узеше га са свим у своје руке, и Петар, који иначе није глуп, већ само запуштен, знаће се наћи и у тој правој посласници животной.

И Петар, који није узимао књигу у руке ни кад је морао, поче преко дана често да чита. Из прва је то ишло врло тешко; зевао је а богме и заспао је по који пут над књигом; али мисао, да се не осрамоти пред Павлином, гонила га живо, да ради и ради Петар се услед тога често гледао у огледало, да се позна, да види, је ли он баш онај стари Петар, ком је сваки озбиљан рад била последња брига. Тешко је ишло, врло тешко. Петар је кад кад и проклињао час, кад је узео оне новине у руке и читао „40 просилаца — 40 мученика“. Проклињао је своју глупу и обесну мисао, да као четрдесетпрви бере себи кошарске лаворике — али је ипак у своје време отишао Павлини, да с њоме проведе неко време. Кад год се пак враћао кући, признао је себи, да се добро провео; из прва често против воље своје, али доцније све искреније и искреније.

А Павлина га је дочекала свагда својим благим

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

умиљатим погледом, и свагда му је обе руке пружила на сусрет. Она Петра није омаловажавала, што је био таква незналица; она га није ни жалила, шта више, она се у једну руку радовала, што ће да га „васпита“. Она је читала Халмову драму „Der Sohn der Wildniss“, те је уживала у Партенији, која васпитава и благороди дивљег али честитог Ингомара. Тако је она замислила себе према Петру, и с неким одушевљењем одала се одсадашњем задатку свом.

Из међу њих није било да богме оне љубави, која озарава животно пролеће момка и моме. И ако се кад год дубоко у ноћ шетали по цветном виноград, опет ни једно није изустило оне срдачне, безазлене а кад кад и будаласте речи, које заљубљенима тако иду од руке, као да се од рођења само у том већбали.

Петар је на своје дивно чудо осетио у себи неку

промену. Време му не беше тако дуго више, он је нашао себи посла: занимао се својим мислима. Па ако је још свагда после ручка прилегао, није тако дуго дембелисао по дивану, већ се после кратког времена дигао, много брже удесио и — отишао Павлини. А кад је тамо ручао, заборавио је и да прилегне.

Тако дође доба и прстеновања. Петар сад ни најмање није пао у несвест, кад је на свом прсту видео прстен; само га је по који пут зачуђено гледао. Није ни мислио да „загребе“ а још мање да „направи шкандал“. Као да се измирио својом судбом, као да је био задовољан, баш задовољан — ах! та живот му неће отићи баш тако у тартањ...

И Петар се пола радосно, што је стекао такву девојку, и пола тужно, што је оставља, праштао с Павлином, кад је полазио кући, да спреми кићене свате и да дође по своју невесту.

ЦРВЕНИ ЦВЕТАК.

ПРИПОВЕТКА В. ГАРШИНА.

(УСПОМЕНИ ИВАНА СЕРГИЈЕВИЋА ТУРГЕЊЕВА.)

(Свршетак.)

V.

У елу ноћ није очију склопио. Откинуо је тај цвет, јер је назирао у томе јуначко дело, које му је ваљало учинити. Кад је први пут погледао кроз стаклена врата, занимаху га ти сјајни листићи, и њему се учини, да је од тога часа постигао оно, што је требао да изврши на земљи. У тај сјајно-црвени цвет скупило се све зло светско. Он знашаше, да се од мака прави опијум; можда га је та мисао, разрашћујући се и примајући чудовите облике, нагнала, да створи страшну, фантастичну утвору. Цветак, у његовим очима, оствариваше собом све зло; он је унио у себе сву, невино пролиvenu, крв (за то и беше црвен), све сузе, сву жуч човечанства. То беше тајанствено страшно суштатство, противност богу, Ариман, који узе на се скроман и невин вид. Ваљало га је откинути и убити. Но то је мало, — ваљало му је спречити, да не излије, при издисању, све своје зло у свет. За то га је он и стрпао себи на груди. Он се надаше, да ће цветак до сутра изгубити сву своју снагу. Зло ће прећи у његове груди, његову душу и онде ће или бити побеђено, или ће победити — тада ће и сам погинути, умреће, ал' ће умрети као частан борац и као први борац за човечанство, јер до јако се нико не осмели, да се бори са целим злом светским.

— Они га не видеше. Ја сам га спазио. Могу ли га оставити у животу? Боље смрт,

И он лежаше, изнемажући у борби с утворама; те борбе и не беше, ал' он изнемагаше. Јутром га фелчер затече једва жива. Ал' мимо све то, за неко време узбуђење преузе мах, он скочи с постеље. па као и пре трчкаше по болници, разговарајући с болесницима и са самим собом гласније и будаластиче, него икада. Не пустише га у башту; кад виде лекар, да му тежина опада, а он при том никада не спава, већ удиљ тумара те тумара, даде му штрцнути под кожу велику дозу морфија. Он се не противљаше: срећом се његове луде мисли некако сложише с том операцијом. После тога брзо заспа: престаде махнито кретање и не чујаше се више громки мотив, који га праћаше и који постајаше од такта његових бурних корака. Заборавио је на све, престао је да мисли о свему, па чак и о другом цветку, који је ваљало откинути.

Опет га он откиде, после три дана, на очи чувару, коме не пође за руком, да му у том стане на пут. Чувар га повија. С громким и тријумфалним ускликом побеже болесник у болницу и, јурнувши у своју собу, сакрије биљку у недра.

— За што ти кидаш цвеће? запита чувар, утрчавши за њим. Ал' болесник, који већ лежаше на постељи, као обично, скрштених руку, поче да го-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вори тако лудо, да чувар не имаде куда, него само ћутећи скиде му с главе црвену капу, на коју је у брзом бегану заборавио, па изиде на поље. И опет се заподене борба с утворама. Болесник осећаше, да из цветка излази зло и мили у другим струјама, као какве змијурине; оне га обавијаху, стискиваху, ломљаху му удове и прожимаху цело тело својом ужасном садржином. Он плакаше, мољаше се богу, а у исти мах проклињаше свога непријатеља. У вече је цветак увенуо. Болесник изгази поцрнелу биљку, скупиле остатке с пода и однеше у бању. Баца безобличну грудницу зелени у усијану пећ каменим угљеном, па дуго гледаше, како његов непријатељ пишти, како се јежи и како, најзад, пређе у лаку, као снег белу гомилицу пепела. Он ду'ну и свега нестане. Други дан беше болеснику горе. Беше страшно блед, образи му упали, зажарене се очи изгубиле у очњим јамама, ал' он опет продужаваше свој махнити ход, шећући се и спотичући се сваки час, и говораше, говораше без краја и конца.

— Ја чисто не бих хтео прибећи насиљу, рече старији лекар своје помоћнику.

— Шта би, кад се томе мора стати на пут. Дана је тежак 93 фунте. Ако тако даље пође, умреће за два дана.

Старији се лекар замисли. — Морфи? Хлорал? рече пола упитно.

— Јуче морфије није помогао.

— Реците, да га вежу. На послетку, ја сумњам, да ће оздравити.

VI.

И везаше болесника. Лежаше у лудачкој кошуљи на својој постељи, чврсто везан широким свитама од хаљина за железне пречаге на кревету. Ал' он се ни сад не умири, него се још бењше стаде отимати. Читаве сате се упорно напрезао, да се опрости својих веза. Најзад, један пут, снажно се размахнувши, раскиде једну везу, ослободи ноге и извукавши се из других, устумара се по соби везаних руку, вичући дивље, неразумљиве речи.

— О да те...! — повика стражар ушавши унутра. Који ти бес помаже! Грицко! Иване! Брже овамо — овај се раздрешо.

Њих троје склепаше болесника и настаде дуго рвање, које умараше нападаче, а мучаше човека, који се бранио трошећи остатак изнурене снаге. Најзад га повалише на постељу и везаше јаче него пре.

— Ви не знате, шта чините! викаше болесник сав задуван. — Ви ћете погинути. Ја сам видео трећи, истом се расцветао. Сад му је већ крај. Пустите ме, да довршим дело! Ваља га убити! убити! убити! Тада ће бити све готово, све спасено. Ја бих

послао вас, ал' то могу само ја једини да учиним. Ви би умрли, да га се дотакнете.

— Ћутите, млади господине, ћутите! рече стари стражар, који остаде да дежурује око постеље.

Болесник, у један мах, заћута. Наумио је, да превари стражаре. Држаху га везана цео дан, па га тако оставише и преко ноћ. Нахранивши га вечером, старац простре себи, па легне. За час заспа као заклан, а болесник се даде на посао.

Савио се целим телом, не би л' се дочепало железне прегаче на постељи и кад је напишао шаком, која беше увијена у широки рукав лудачке кошуље, стаде брзо и чврсто да чеше рукав о жељезо. Дебело платно за час попусти и он ослободи кажипут. После је посао ишао брже. Са свим не веројетном, и за здрава човека, окретношћу и вештином, развеза он себи одостраг узао, који стезаше рукаве, отнетља кошуљу, па дуго прислушкиваше, како стражар хрче. Старац спаваше као заклан. Болесник свуче кошуљу и одреша се од кревета. Беше слободан. Огледа врата: бежу изнутра затворена, а кључ за цело, беше у стражареву џепу. Бојећи се, да га не пробуди, не усуди се, да премече џепове, него науми, да изиде кроз прозор из собе.

Беше мирна, топла и мрачна ноћ; прозор беше отворен; звезде светлуцаху на црном небу. Он гледаше на њих, поздрављајући позната звездана јата и радујући се, што га оне, као што он мишљаше, разумеју и осећају као и он. Чкиљећи, виде бескрајне зраке, што му их оне шиљаху и махнита одлучност узе још већма маха. Ваљало је пресавити дебелу железну шипку, проћи кроз узани отвор у ћорсокак, зарастао ђубњем, прећи преко високе камените ограде. Онда ће бити последња борба а после — макар смрт.

Покуша да савије дебелу шипку голим рукама, ал' се жељезо не даде. Тада оплете од јакних рукава лудачке кошуље конопац, закачи за копље на врху шипке, па се обеси о њега целим телом. После очајна напора, који му истроши и оно мало снаге, копље се сави; узан пролаз беше отворен. Он се протисне кроз њега, одеравши плећа, лактове и гола колена, провуче се кроз ђубње, па се заустави пред зидом. Све беше тихо, светлост ноћних светиљака слабачко осветљаваше изнутра прозоре грдне зграде. Нико га не ће опазити; старац, његов стражар, јемачно тврдо спава. Звезде умиљато трептаху својим зрацима, који му продираху до дна срца.

— Ево и мене к вама, прошапута гледајући у небо.

При првом покушају сруши се са зида; искидео је ногте, окрвавио руке и колена, па стаде тражити згодно место. Где се ограда сучељаваше са зидом мртвачке куће, поиспадало је из ње и из зида не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

колико цигаља. Болесник напиша те рупе, па се послужи њима. Успевши се на зид, ухвати се за гране великога бреста, који растијаше с оне стране, па се полако, по дрвету, спусти на земљу.

Похити одмах познатом месту близу степеница. Затворена чашица маленога цветка црњаше се у тами и јасно се распознаваше на росној трави.

— Последњи! прошапута болесник. — Последњи! Данас победа или смрт. Не марим. Чекајте, рече гледајући на небо: — ја ћу брзо бити с вама.

Он откиде цветак, истрга га, згужва и, држећи га у руци, врати се истим путем у своју собу. Старац спаваше. Болесник једва дотетуром до постеље, па се баца на њу као мртав.

У јутро га нађоше мртва. Лице му беше мирно и обасјано; изнурене црте с танким усницама и дубоко упалим, затвореним очима, изражаваху неку охолу срећу. Кад га положише на носила, покушаше да му раскlope руку и да изваде црвени цветак. Ал' рука се укочила и он однесе свој трофеј у гроб.

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.

ПРЕРАДИО ДР. П. ПАДЕЈСКИ.

(Свршетак.)

Нова експедиција била је тек у септембру 1599. послана.

Тада се кренуо пуковник на Пожегу. На путу још изиђу многи пред њега и замоле га, да их поведе са собом. Он им на то обећа, да ће их примити, кад се врати. Али на повратку саветоваху му путевође, да удари другим путем. С тога буду принуђени они људи, да пошљу своје посланике у Иванић и да поново замоле за помоћ. Херберштајн нареди, да једно одељење од 300 момака оде тамо и да доведе те Србе амо. 2. окт. 1599. године пређе до 1200 душа и до 3000 ком. марве у вараждинску границу. Срби ти беху највише из *Бјеле Српине, Рогуља и Богдашића*. Како је за овај свет много раније требало, то је дошло до сукоба између Херберштајна и заступства Штајарске, које је већ хтело руке од тог да опере. Али је Херберштајн доказивао, да је добит тако велика, да је мало, ако би се десет пута још толико трошило. Међу тим је и надвојвода обећао, да ће цео трошак он подмирити.

На то узме заповедник у Копривници Грасвајн 17. јан. 1600 на своју руку једну чету (Tscheta) и упадне у турско земљиште. С њим је ишло и 70 коњаника и много Срба, што су пре пребегли. Мета им била *Слатина*. Иста буде ноћу нападнута и заузета а заповедник Мурат-ага ухваћен. Међу тим су неке четице на другу страну отишле. Села *Wero-witza* и *Bresovicza* остану скоро празна. Тако исто, а можда још горе било је са *Медваци, Меланима, Wökitscheza, Бистрицом, Михаљакем и Гакиштем*. Уједно су молили и становници из *Кушоња, Терезова, Гразовљана, Перломоља, Цикота, Кривке, Шумеглице и Бокара*, да се изведу отуд и спасу од турског ропства. Но молба њихова овај пут не буде примљена. После Грасвајна дође Глајспах и они поново умоле, да им се даде помоћ. За то буде одре-

ђено једно одељење војске и неке још харамје, који ће овима доћи у помоћ и извести их отуд. 12. маја дође из тих села до 828 душа; међу њима 300 бораца и харамбаша Драгић из Кушоња. Скоро трећи део је замолио, да се код своје родбине у Ровишту настане. 160 момака узме Глајспах у своје одељење у Иванићу. 432 се настане близу Иванића, *око старца Богдана*, који је ту још од пре са својима живео.

Овом експедицијом учињен је крај српском насељењу у вараждинском округу, које су више војничке власти подупирале. Још год. 1600. у фебруару рекло је заступство Штајарске, да оно неће више да зна за те насеобине, нити хоће више да лотпомаже.

Надвојвода је то предвиђао, те се у то име обратио на сталезе у Хрватској и Славонији. Али они одговорише, да су они своје већ учинили, а сад им је немогуће, јер је прво зараза овладала а друго је и велика оскудица због нероднице; уједно се још ту же, да се њихово земљиште својевољно дели међу Влахе и друге, те би требало да се томе на пут стане.

Међу тим су и трошкови збиља велики били, те је најпосле надвојвода обећао, да Влахе неће више примати.

Шта је даље с тим насеобинама било, као и о њиховим привилегијама и црквеном уређењу, обећава проф. Видерман да ће други пут рећи.

Још се може само то додати, да се Срби поред свих тешкоћа и протеста и даље амо насељавали.

23. јан. 1612. међу осталим јавља надвојвода Фердинанд: dass sich von etlichen Jarn hero ain grosse Anzall der Wallachen, die dem Feindt ausserhalb der Granitzen ohn ainiche Vorwöhr gleichsamb vor den Augen liegen, sich auch allerdings entplösst,

und unarmirt befinden, angesetzt haben. Ови Срби, о којима Фердинанд говори, населили се пред границом, где су од непријатеља сваки час могли бити нападнути, јер их ништа заклањало није. Међу тим могли би се и сами Турцима предати, кад би видели, да им опасност прети. Да би то отклоњено било, буде пуковнику Траутмансдорфу заповеђено, да трошне тврђаве у *Северину*, *Сандровцу*, „*Majorizki*“ и „*Suczvau*“ добро утврди, јер су лежале посред тих насеобина.

Год. 1625. гледали су да подигну две нове стражаре у *Новомграду* и *Свибевцу* и једну тврђавицу у *Дерње*, да би тако прво реку Драву, а друго оне *Влахе*, који се из Каменице амо доселили и земљу обделавали, боље сачувати могли. Број српских задруга износио је тада неких 1200. Касније се још више њих доселили. Тако у извештају границе од 1679. стоји: да се у току од последњих 20 година ова села између реке *Чазме* и града *Свибевца* подигла: Ваговина, Грабовница, Сухаја, Побјеник, Иванић, Циглена, Плошчица, Храстовпоток (?) и Веламинац (?).

У једном извештају опет са границе од 20. окт. 1650. стоји: да су Власи *solche öde Orth, so in die 80 und 90 Jahr wüst und verlassen gestanden, in ein schönes und lustiges Landt* претворили и да су између Драве и Саве 200 села подигли „*dadurch das windische Landt fast umb soviel, als es vorhin gewest, erweitert worden.*“

Професор др. Бидерман причајући, како се доселили Срби у вараждински округ, хтеде на основу нађених аката то доказати, да се Срби онамо у другој половини XVI. века заузимањем и потпомагањем више војничке власти доселили и то да су из дољње Славоније дошли. Према томе би оно било неистинито, да су за владе Рудолфове дошла два кнеза из Босне, који су са собом много људи довели; а нарочито оно да је невероватно, што се вели, да су с овима дошли митрополит Гаврило и седамдесет калуђера из манастира Чрмља, који су обновили манастир Марчу. Ово он највише на основу тога држи, што су на пустом земљишту, које није ни Турцима ни Аустријанцима припадало, баш Турци подизали српске насеобине, да би тако то земљиште лакше освојили и за себе задржали. То су они дале са стратегиског гледишта чинили. За то Аустријанци нису смели веровати оним Србима, који су молили, да се могу у оквиру границе населити. За то је 1576. год. командант вараждинске границе Халек измолио од цара Максимилијана дозволу, да сме растерати оне Србе, који се на Илови, западно од Дарувара населили. Даље и на основу тога, што се те насеобине ни у унутарности горње Сла-

воније нису трпиле; те је за то од славонских стаљежа и донесен онај законски чланак, који забрањује, да се Срби могу на земљишту код Лепоглаве населити. Да су пак Срби онамо из дољње Славоније дошли, држи отуд, што је онај владика, који је 1595. год. понудио Херберштајну да доведе Србе у границу, имао своју столицу у *Ремети* у *Срему*. Ја нећу да се за сад упуштам у даље расправљање, да ли је то све тако. Да је Срба у тим крајевима и пре и после боја на Мохачком пољу (1526.) било, то је непобитно. Даље се и то зна, да су Турци после Мохачке битке разрушили манастир Марчу, који су тамо Срби подигли. Кад и како се тамо Срби после доселили, о том нећу сад више да говорим. Штета је само, што се не спомиње име оног владике, који је хтео да Србе у те крајеве преведе. Сумњам пак, да је томе столица у *Ремети* у *Срему* била, јер онде се изрично каже: *der über Clerisei der beiden Sandiakhe Bosclega und Zernickh zu gebieten gehabt.* Кад је он већ био над свештенством Пожешког и Церничког санцака, онда не верујем да је доле у *Срему* у *Ремети* седио. Даље се ни за манастир Чрмље, Сирмилу, код неког *Hermel Ermanj* или *Šrnyl* не зна за сигурно где је лежао. Код једног је на Зрмањи у Далмацији, код другог, и то код дра Бидермана, на Уни у Босној. Које је правије, то остављам меродавнијим личностима да кажу.

Из овог, што смо до сад говорили, видимо, кад, како и где се Срби у Хрватској и Славонији насељавали; видимо, да је повелик број Срба, које из Србије, које из Босне и других српских крајева амо прешао и пусто земљиште населио. Број Срба износи данас једну трећину целог становништва Хрватске и Славоније. Најкомпактније су насељени у *Срему*, где су, осим незнатног броја друге народности, искључиво они господари. Према западу су до душе ређе настањени; али се ипак налазе у свим крајевима помешани са Хрватима. Кад не узмемо *Срем* у обзир, наћи ћемо Срба у свима местима, која леже поред Саве; даље на северу, где је *Слатина*, *Дарувар*, *Беловар*, *Копривница* и др. И ако В. Клајић све Србе у Хрватској и Славонији међу Хрвате рачуна и ако их шта више тим именом назива и тек из милости и великодушности кадгод каже: да се многи *Hrvati obreda grčko istočnoga zovu sami (!!!) dan danas takodjer i Srbi*; паће многи (особито *seljaci*) кажу, *da su srbske vjere*; то сви ови, које тај господин покрсти, знам да одлучно то покрштење и то име одбацују и веле: нека га даде оном, који ће га радо (?) примити. *Срби не требају туђег имена, јер се својим ипоносе.*

Ја држим, да човек, коме је озбиљно до науке стало, неће никад таку неистину на свет изнашати;

a још мање овако доказивати, за што се ти Хрвати *www.Србима* зову: Što se toliki pravoslavni Hrvati zovu Srbi, polazi odatle: prvo, što su zbilja mnogi njih porieklom iz srbskih predjela, te su se pred Turci (Osmanlijami) sklonili u hrvatske zemlje; a drugo, što su iste vjere ili zakona sa Srbi u današnjih samostalnih kneževinah Srbiji i Crnoj gori.*) Ово је заиста велика пронија а још већа оно: No za to su ipak jedan narod s ostalimi Hrvati, jer govore jednim jezikom hrvatskim. Дакле баш тако и никако друкчије! Баш Срби не говоре другим, већ језиком хрватским?! Сад нешто више знам, јер више и научио. А којим су језиком ти *самоназвани Срби* говорили пре, док нису дошли у ове крајеве, и док нису ни знали, да постоји хрватски језик и хрватски народ? Србин може само својим т. ј. српским језиком говорити. И данашњи књижевни језик код тих *самоназваних*, као и код оних, које *други Србима* зову, јесте онај, којим сам *народ српски* говори. Немојмо много говорити и доказивати, већ сравнимо тај књижевни језик Срба, којим се и *Хрвати* служе, са оним, којим прост народ српски и хрватски говори, па ћемо онда најбоље видети, којем је ближи. За цело да није хрватском. *Књижевни језик код Хрвата није онај, којим хрватски шук* говори, већ то је онај, којим се и Срби служе и којим *српски народ или шук* говори. Туђе не ћемо, а своје не дамо и бранимо.

Тако је исто и са *народним благом*, са народ-

*) Opis zemalja, u kojih obitavaju Hrvati. Napisao Vj. Klaić. Zagreb 1880. I. св. стр. 13.

ним песмама Откуд да је у *хрватског народа* оно исто осећање, исте мисли и језик, као и у *српског народа*? Апсолутно немогуће. Народне песме, које се у Хрватској купе (да не спомињем оне у Босни) и од Хрвата под именом *хрватске народне песме* издају, а у којих је језик и садржај и све већином као у оних код Караџића, за цело да нису потекле из срца и ума чисто хрватског народа. Те су песме, ако не можда све, а оно бар већина, песме српског народа, дакле српске. Многе од тих су за цело пренете амо, а неке су опет овде постале. Српских песама, наравно доста прерађених, наћи ћемо и код Словенаца. Откуд то? Отуд, што су их онамо српски ускоци пренели.

И ако ми овде није била намера, да о језику и народним песмама говорим, то сам ипак ма у кратко споменути морао, јер ми је криво, што ти хрватски научењаци изврћу истину и онако причају, *како њима годи*. Који историчар на свету може одобрити оно, што г. В. Клајић вели: *да је Босна и Херцеговина најчистија хрватска земља*? А то вели за то, што тобоже тамо сами Хрвати живе. Когод буде објективно о Босни писао, не може и не сме никад рећи, да у Босни и Херцеговини *сами Хрвати* живе. То су код мене просто илузије и халуцинације.

Да се не би овако „оскорбљен“ у даљу препирку упустио, завршићу цело писање с тим: ко није с оним задовољан, што има, не заслужује, да му се више шта даде.

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

VI. Ниш и Крагујевац.

Ниш је варош у европском неглижеју, и још ће проћи многа година, док се које како одене. Она губи до душе тиме своју оријенталну оригиналност, али добија за то више значаја за међународни саобраћај. Улице се крше и отварају, нове, широке; ниски кровови турских кућа једва допиру до сутерена великих нових здања у европском стилу. Ту се виде пространи прозори, а мало даље решетке на малим пенџерчићима. Џамије са витим мунарама остадоше као неке реликвије, да подесете Нишлије и странце на негдашње турско господство. Шта више, у тој вароши је заостала и мала турска колонија, сама фукара, која не ради ништа. Куд год се окренеш, свуд се руши и зида. Поред одеа, поред нових јавних и приватних здања, стара се Србија за своје мезимче, до ког је с тешком муком дошла, и материјално и умно. Трго-

вина цвета и многе олакшице су јој пружене, у првом реду железница, која Ниш везује са западом а од скора и са истоком. Велика гимназија, учитељска и многе основне школе старају се за умни напредак нових, до ослобођења јако запуштених, крајева. Ја сам био у новом здању учитељске школе, и, бога ми, многа европска варош могла би се подичити с таквом школом, не само по спољашњем облику, већ и по унутрашњој вредности. Био сам и у новој основној школи на Арнаут-базару, и како сам уживао, видећи слатку Српчал, како лепо излази из разреда, да се мало за тим смота у неко клупче — та деца су, а смем се опкладити, да нису ни у Лондону боља. И не треба, та доста ће рано наићи на њих озбиљност живота. Ту сам се састао са својим другом, М. В., управитељем учитељске школе и упознао се са проф. Ј. М., који је стекао лепа гласа са научне радње своје на педагошком пољу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Одсео сам био у Арисовој гостионици, коју могу препоручити сваком, који нема превеликих захтева. Потражим свога старог шпецију, санитетског поручика А. Ј. Нађем га у кревету; беше болан, а како сам се радовао, да се састанемо и већ да... Овако сам седео поред његова кревета и сам гњавио пиво. Није ми пријало, и да му није дошао у посету жандарски официр К. Чех, остало би при првој чаши. Ала је приповедао! Та где тај није био! Па како је приповедао — нисам престао смејати се. Хоћу овде да наведем само неки полицијски реферат о прошлој ноћи:

— Бадава, кад је човек у несрећи, кад је пехиста. Јуче дође амо неки Турчин из Солуна; оде у турску механу и поче се са овдашњим Турцима разговарати и веселити. Плати рачун, и моји Турци приметите том приликом, да има нешто новаца. У неко доба ноћи крену се у другу механу; но кад су пролазили поред Нишаве, наши Турци зграбе госта, избију га, отму му новце и баце га у реку. Овог је хладан туш мало довео к себи, почне пливати и једва се некако искобеља на обалу. Сад се стаде обзирати, где је? У то спази неку светлост, приступи прозору и поче лупати све то већма. Домаћин, онако иза сна мислећи да су лопови, зграби револвер и фрас! фрас! кроз прозор. Једно тане окрзне маличко Турчина и он нагне бегати. Ноћна патрола дојури на праску, види Турчина како бежи, ухвати га и с њиме у бугару. Јутрос се легитимирао и сад тражимо харамџе Зар није то пех?! Бити излемац, опљачкац, у воду бачен, из пиштоља рањен и као лопов у бугару скључан — а овамо бити невин, као новорођено дете. Das ist wirklich schon das höchste Pech!

Сутра дан пре подне одвезе газда-Перче мене и мој пртљаг на железничку станицу. Шта да платиш фијакер, рече и имаде право. Ту се с њим својски опростим и братски изљубим, још му не знам колико пута рекох, да поздрави код куће све. Газда седе на кола, Тамерлан и Ђора потегну, псето Куса залаје, „с богом, газда!“ „с богом, Милане!“ и он се изгуби међ свет.

Путуј сретно, поштени газда њој! На путу не десило ти се ништа траљаво! Ти ћеш већ сутра бити у свом Зајечару, у кругу своје породице — да бог да се опет у здрављу видели!

Тешко ми се било растати с газдом, признајем искрено, а што и да тајим. Моје мишљење о њему и његовима није се изменило ни најмање, а какво је, то сам већ из Зајечара написао.*)

Ступим у дворану. Ту већ нађем шарен свет, како се гурка око касе. Грдни неки Арапин у ша-

реном кафтану, с огромном чалмом на глави, стоји мирно и чека, да и на њега дође ред. Неки странци, неисказано безобразних образа, ходају горе доле и гледе преко наших глава. Један београдски кичош удвара се двома госпођицама. До велике тезге, на којој су наши кофери, стоји — ах! стоји она лева удовица.

Издавим билету до Лапова а сандучину оправим одмах за Београд. Хоћу у Крагујевац, да га видим, а особито да се нађем са својим Ђуром.

У гвозденим колима — треће класе — не беше много друштва. Арапин, два трговца из Јагодине, од којих нас један, цовијалан дебељко, често нудио чутуром; иза мојих леђа сељак са синчићем, и још две три особе.

Морам навести приказ, који ми је и сад жив у памети. Влак јури дакле својим путем, с обе стране његове трче стада далеко у поље. На то ће синчић оног сељака:

— Гле само, како су ови јањци луди и како далеко трче, они још мисле, да ће их гвоздена кола прегазити.

— Е, мој синко, примети сељак, шта тражиш памети у јагњета, кад се и ове маторе овце тако лудо клоне наших кола.

Предео је врло леп. Гвоздени пут води сад моравском долином, оним старим путем од памтивека, којим су ишле силне чете освајача на превелику радост тамошњих становника. Планине се ближе и шире, док иза Сталаћа не пукне широко моравско поље. Од негдашње куле Тодорове остало је нешто развалине, која се прни на обронку оном. Ту негде води пут у престоницу Лазареву, у Крушевац. Кроз десни прозор видим далеко Ртањ, сад западну страну. Колико и колико пута сам му гледао источну, шетајући се с колегама Књажевачким друмом!

Арапин прекрстио ноге, колико је могао на седишту, и једе. Сир, хлеб, паприке, соли и лука тура у чељусти и жваће мирно, гледајући често горе, кроз кров гвоздених кола, Алаху своје у браду.

У Лапову морадох изаћи из Београдског влака, јер ћу по споредној прузи у Крагујевац. Ах, како лагано иду кола! Кад затвориш очи, мислиш да се враћаш у Лапово. На лепој Крагујевачкој станици дочека ме мој друг, др. Ђ. Г., физик округа Крагујевачког, а у стану лепа и млада женица његова.

Крагујевац изгледа са свим варошки, велика чаршија подсетила ме јако на Новосадску пијацу. И ако је Крагујевац „стара“ престоница, опет се за то понавља сваки даном. Од јавних здања ваља ми споменути нову цркву, која је назидана по облику Цариградске цркве Софије, да како у много мањем. Поред цркве је здање велике гимназије — ништа

*) У лиску „Браника“, бр. 145. од прошле године.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

друго, него баш палата, посвећена просвети. На чаршији се диже нов, прекрасан хотел, који је до сад већ и предан публици. Кавана „Талпара“ је елегантно намештена; ни Београд нема баш лепшег локала.

С великом пажњом сам посматрао „шарени конак“; али кад ми рекоше, да је у тим дворцима намештај са свим друкчи, него што је био за време књаза Милоша, прође ме свака воља, да уђем у њих. Још да није у Топчидерском дворцу остављено нешто по старом, не би потоњи нараштај ни знао, како је живео и становао књаз Милош. За иста не разумем ту оскудицу сваког пијетета.

Химичар тополивице, г. П., био је тако љубаван, те ми је показао ту велику фабрику; без њега не бих разумео ни десети део. Као спомен понео сам један фишек са собом; ево га на мом столу.

У Крагујевцу сам провео скоро четир дана, био сам и по околини. Ту је срце Шумадије, ту чујем само српски говорити.

Да споменем случај, који ми се десио с једним старим господином. У разговору о Крагујевцу споменем и конак, где је сад официрска касина, и приметим, да је тамо узидана римски надгробна плоча.

— Да, да, одговори стари господин; али, је ли натпис ћирилицом? . . .

Сценерија пута од Лапова до Београда врло је лепа. Тунел, па висока Ђуприја — и Швајцарац имао би шта да види. У Рипњу, чини ми се, уђоше у влак многи ђаци-великошколци, који су тај дан провели у слободној природи.

Осам сати могло је бити, кад сам стигао у Београд.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Матица Хрватска“ разаслала је ово дана својим члановима књиге за годину 1887. Добротом поштованог тајника „Матице Хрватске“ господина Ивана Костренчића дођосмо и ми до тих књига. Има их свега девет, две су поучне, као *Кукци*, књига друга, написана др. Мишо Кишпатић, и *Ватрослав Лисински и његово доба* од Фрање Кухача. Забавне су *Пошурце* од Јосипа Томића, *Ране и мелем* од Даворина Тртењака, *Три приповјести без наслова* од Ксавера Шандор-Балског, *Сабране приповјести* А. Шеноје (7. књига), *Гетеова Ифигенија на Тавриди*, превод Владислава Вежића, *Гудулићева Дубравка* и *Цесничке приповјести* Тараса Шевченка у преводу А. Харамбашића. Добисмо још први део *Херодотове новести* у преводу А. Мусића, коју књигу чланови „М. Х.“ добијају за 1 фор. Од забавних прочитали смо за сад Вежићев превод Гетеове „Ифигеније на Тавриди.“ Да богме да се ни један превод каквог већег песничког дела а особито класичног не може мерити с оригиналом. То је стара ствар и није никако друкче. Та кад сравнимо и најбоље преводе наших народних песама, одмах нам разлика упада у очи. Но за Вежићев превод можемо рећи да је лак, течан и разумљив, а то је на сваки начин врлина, која се не да довољно оценити. Ипак морамо приметити, што се преводилац није држао метрума Гетеовог, што би да како при обради таквог дела управо морало бити. Гете је написао „Ифигенију“ у јамбима од 5 и 5 и по етопа, а преводилац је употребио трохејске александрине од 6 стопа. То већ не одговара појму и начелу старо-класичне драме па ни драме доцнијег писца ког, у којој је предмет црпљен из старо-јелинеког доба; и ако је можда нашем језику трохеј прилагоднији. Што се песници баш држе јамба при обради својих драма, лежи у том, што је та врста стопа најближа обичном говору а опет диже достојанство предмета. Приметили смо још, да је преводилац метимце употребио више речи а где где и више редова, него што је у оригиналу; али то није недостатак, пошто је преводиоцу по свој прилици стаало до тога, да се не изгуби ни једна мисао Гетеова а хрватски језик као год и српски нема

у многим приликама тако збијених облика, као немачки. С чистом савешћу можемо препоручити и нашем свету превод Владислава Вежића.

— У Пруској је А. Мартенс покушао да се увери, дали ће садашњи часописи моћи преживети 50 година. Политичке новине није ни узимао у претрес, већ књижевне и уметничке. Он је узео 97 новина а од тих је нашао да су само три на чистој хартији штампане; остале имају толике смесе дрвене и сламње целулове, да не ће моћи доживети ни оних 50 година.

С М Е С И Ц Е.

(Славне жене на самрти.) 6. Марија Стјуартка. Скоро никоја жена у историји и у песништву није тако занимљива, као та шкотска краљица, која је погрнула као жена а грехе своје откајала као јунак. Сви скоро биографи и испитиваоци, који се бавили њеним животом, бићем и карактером, сви скоро песници, који су јој оневали судбу, баш су у њу били заљубљени те је обожавали. Сви се у том слажу, да је била лепа и умиљана; уз то је за своје време била необично образована и имала ванредна својства душевна. Eugène Crepet у свом „Trésor epistolaire de la France“ назива је, да је она „највећи проватор француског језика своје епохе“ те пише о њој овако: „У писмима, што их све једнако пише „својој доброј сестри“, која јој нигда није одговорила но јој мишљење своје саопштавала преко потчињених људи, у тим писмима уме Марија Стјуартка да погоди мало по мало све гласе са особитом вештином. Диже се она у њима до пројизма а спушта се до надмудривања. Час заборави на свој несигурни положај толико, да са најнеустрашенијом смелашћу захтева права, која јој припадају; час савлађује свој понос, утишава злу вољу дотле, да чак и ласка својој душманци те уз своје молбе додаје ситне даре, што их је зготовила својим рукама. Унутрашњи призори, што их откривају та писма, на којима се осећа како душу једну тамане најжешћи осећаји, изаивају величанственије и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уввишеније страсти и чувства, него сви обрти и удари сполашње судбине. Са неисцрпивоm запетошћу прати човек непрестану промену најрадоснијих нада и најпрвег очајања, што се збива у срцу те заробљенице, која је тако храбра и борбама сваке врсти тако очврсла, да је не могу свладати ни године, ни болест, ни неизбежна несрећа. Из тавнице, са патишита свога уме она у корди да држи протестантизам те Европу у помоћ да дозива. Неуморно се и до последњег тренутка са нечувеним напрезањем бори за изгубљену слободу и живот, који дише под мачом целатовим и који она најзад, кад је куднуо кобни час, на жртву приноси са мирноћом, којој равне нема. Од природе весела, склона на радост, да, на лакоумисленост, у Француској научена на бујна весеља и забаве, одана друштвености, лову, игранкама и маскарадама, знаде се ипак с пристожом да нађе у ропству, које је њу морало ванредно тиштати. Лишена слободе, у дружењу ограничена, без светковања и весеља, тужи се у писму једном од године 1586. на стан, који је, без сунца и зрака, влажан и хладан, на сав се намештај нахватала трулеж. „Ниједан великаш земље ове, чак и ниједан нижега рувета од мене, о томе сам уверена, не би ми дао лошији стан, но што има сам; сматрао би то за казну и тиранију, кад би га ма и само на годину дана затворили у стан, тако тесан и негодан, као овај, што ми га натурише. Та ја за себе немам ништа више, до две мале гадне, уз то још и тако хладне собице, да без завеса и тапета, које сам дала ту пометати, не бих могла издржати ни дању а неколи ноћу. Па скоро ниједан од оних, који су ме у мојој болести дворили, није прошао без штете, реуме или катар.“ У таквом јој је стању једна од најмилијих забав, насађивати и одрађивати голунове, црвене јаребице и свакојаке ма те тице певачице те их даровати својим пријатељима у даљини и близини. Уз то вештом руком везе па везове своје раздаје на успомену, чак и краљици Јелисавети шиље два три веза. Но главно јој је занимање: писати писма, у којима се брани, у којима излива своје жеље, своје наде, своја страховања, писма, у којима упознајемо сву величину и важност њенога духа. Писмо, у којем Марија Стјуартка 24. Новембра 1586. војводи од Гиза саопштава, да је на смрт осуђена, прави је ремек по мирноћи и поданости. „Хвалимо бога“, вели у том писму, „те ми је већ једаред крај; јер у стању, у којем бејаш последњих дана, нити сам свету била на хасну инти ствари божјој и његове цркве; а смрт ће моја, надам се, доказати непорушиву постојаност моју у вери нашој те ће допринети, да се католичка вера на несретном острву овом наново подигне и одржи. И ако сам ја прва у нашем роду, на коју ће целат дићи руку, нека вас то не вређа, јер пресуда одметника и непријатеља наше цркве никад не може важити као основана и правоћна за слободу краљицу, него шта више још посвећује пред престолом господњим. Да сам се одрекла истините вере његове, не бих пошла овај пехар. Посред зверова, који ће при смрти мојој око мене стојати на урлати, даће ми бог снаге и јачине. Нека му је хвала за то!“ Одиста је мирно и подано ишла на губилиште. Пошто јој је лорд Бил пред Шрусбријем и још неколико друге господе 15. фебруара 1587. у вече између осам и девет сахата саопштио, да јој сутра дан у десет сахата пре подне ваља мрети, села је те је добар део вечера и ноћи провела пишући опроштајна писма и своју последњу вољу. Сва изнурена од тога, престала је најзад те легла да отпочине и да прикупи снаге за последњи свој ход. Кад се у вору пробудила и дигла, видила је, да има да живи још само два сахата. Обукли су је онда а сама је још у том са мараме једне распарала влатан поруб, да би том марамом вгодно

могла привезати очи. Околину је своју тешила а противницима својим није до последњег тренутка остала дужна одговора. Кад је пољубила распеће а гроф је Кент видео на јој опором рекао: „Ако ви лика спаситељева немате у свом срцу, у рукама ће вам слабо помоћи,“ одвратила му је: „Многом је и многом негодније, да га носи у рукама, него у срцу. Но хришћанину, који иде на смрт, зацело ће лик спаситеља на самрти свагда бити од хасне.“ Спор обе цркве, који је трајао целог њеног живота, наставио се до самртног јој часа. Још су је на шафоту хтели за смрт да приправе по протестанском обреду, но она је то енергично одбила. На губилиште се пошла у свој помпи краљичкој, на њој је била хаљина од црвене кадиве са загаситим прињаком, који је био опшивен црним атласом; на њему је било бројаница и реликвија; преко леђа је пребацила огртак од атласа, исте боје као и хаљина, којој је ивица била порубљена самуром; огрлица јој стајала је усправљено, рукави су јој висили; бео дугачак вео покривао јој је цео лик од главе до пете. Чарапе су јој биле од плаве свиле а ципеле од марокина. Лице њено, каже се у извештају једном о њеној смрти, тако је било лепо, да се сви дивили. Тек је с муком још у последњи час израдила те су је дворкиње смеле пратити на губилиште. Кад се уз степену пењала, морали су је подупрети, но горе се одмах повратила те мирно говорила са својом околином а и са осталима, који су ту били при есекуцији. Како није ни појма имала о смрти, коју јој је ваљало претрпити, то су јој морали најпре дати тачна упутства, а она се по том владала од речи до речи. Глава јој на жалост није пала од једног удараца, целат није мач спустио на врат, него на потиљак те ју је тиме јако овледио а није јој задао смрт. Она се на то живо тргла али није ни јакнула ни узданула. Тек други, боље наперен ударац одрубиле је лешу главу.

6. Јелисавета, краљица енглеска. О тој противници Марије Стјуартке пишу историчари, на челу им Далман, са најодлучнијим респектом те је броје међу највеће владалице. У државним је стварима било у ње снаге самопрегоревања, али уз то дабогме много и самовоље, а волела је и сплетку и лицемерство. Не може се порећи, да је мудроом својом владавином дигла Енглеску до светске моћи, али је дикћући државу сама себе морално понижавала. При свој величини било је у ње много и комедијашлука. Још је у шездесетдеветој години играла гаљарду са војводом Неверским. Но наједаред је изгубила снагу, да себе и друге обмањује, те је француском посланику признала, да јој је живот додијао. Најзад се гровила свог мршавог лица, које је од бора сво било увакажено; стала је онда мрвити улагивала, те је упознала човећу величину у свом њеном ништавину. Од то је доба изгубила сав мах те стала проводићи дане и ноћи у сузама и уздисању. Брзо је опала и ослабила. Кад су је питали, кога жели да јој буде наследник, горко је узвикнула: „Разуме се не којекакав човек. Мој наследник мора бити краљ, па ко би то други могао бити, до нећак мој у Шкотској.“ Тај нећак био је син Марије Стјуарке, коју је она погубила. Је ли хтела тиме што да поправи? Околина јој њена није веровала речима, па су је наново запитали. „Маните ме се“, одговорила је на то љутито, па није ни речи више рекла. Историчар Робертсен пише о њој: У последње време нити је јела нити пила штогод, шта више није хтела да узима ни лекарије; није никад ни легала; десет дана и десет ноћи седела је на јастуку на земљи, замислила се па ни речи да проговори, један прет држи у устима а укочено гледа у земљу — док најзад од тешке душевне боље и другога поста није са свим изгубила снагу те изданула. Шта ли је то „девица“ краљица некад веселе Енглеске у том стању мо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рала мислити? Ведри златни дани општега задовољства давно су били прохујали. Тешко да је око ње лебдила Шекспирова живахна уметност са Фалстафом на челу; биће да су је онкољавале бледе, кржаве сенке, које су ју оптуживале а пред свима је била сенка кукавне Марије Стјуартке. После њене смрти изразила се Јелисавета француском посланику а и другима, да смрт Маријину она сматра за највећу несрећу свог живота. Куне се богом, да је она у тој ствари са свим невина. Истина да је потписала пресуду, али само за то, да би умирила своје поданике, а никад није мислила, да је даде извршити. Саветници су је њени, вели, изиграли, па да јој исти већ одавна нису часно послужили и да нису то урадили у уверењу, да је смрт Маријина на спас земљи и краљици, и њима би она главе дала била одрубити. Да ли је тада, тако близу свршетку, те тврдње сама себи и судији својих дела поновила? Биће да није, јер се по свему, што се историјским испитивањем дознало о карактеру краљице Јелисавете, мора узети, да је она свугде радила трезвено и размисљено. Саопштаји суверенички хвале јој штедљивост, разборитост и дивне јој способности, а уједно уздижу, да се у време подозрења и опасности умела да влада као што треба те разборитим понашањем кадра била отклонити и једно и друго. Јелисавета је наиме, као што је познато, проживила тешку и невољну младост. Родила се 17. Септембра 1533. Полусестра њена, краљица Марија Тјудорова, претходница јој, држала ју је као заробљеницу, па је наредила, да непрестано на њу паве и мотре. Тек вештим понашањем, којим је знала задобити наклоност Филипа и шпанског кабинета, пошло јој је за руком те је одвратила Марију од намере, да је преко парламента даде прогласити незаконитим дететом, или је послати у страну земљу. Тако приморана и научена вечито бити на опрезу, употребљавати околности и људе на своју корист, биће да је укоренила себи у душу неко притворство и лицемеру, које се целог века није више опростила и која је остала њена, без сваке сумње врло лепа, својства некако у запећак бацала. Сва њена природа има у себи нешто хладно! строго, мушкобано. Треба само читати писма и преговоре о мождашњој удадби њеној, па да се човек о томе увери. Свагда ту избија страх њен, да ће чрез мужа изгубити што од уважења и уплива. „Ма кога да изаберем себи за мужа“, пише год. 1565., „на био он и незнатне важности, ипак би женидбом добио толико моћи, да (ако ухте) наведе какав рђав намишља. С тога сам се ја решила, да мом будућем мужу ништа не уступим моћи своје, својих добара, него да се њим послужим само на то, да поданицима својим оставим наследника.“ У време, кад се говорило, да хоће да се уда за грофа Лестра, нешто се овај с њоме свади па заште допуштене, да сме отићи у Француску. Краљица му одбије молбу овим речима: не би за њу била никаква слава, да пошље роба тако великом владару, као што је краљ Француски; а околина својој дода смејући се: „Не могу живити а да Лестра сваки дан бар по једаред но видим. Он ми је као мало моје пашче; чим човек пашче то види гдегод, одмах каже, ево и мене.“ Многи су је мушкарци просили, многи великаши енглески, неки страни краљеви и кнежевићи, али се она није удала ни за једног. С тога се дошло на ту слућу, да се она по конституцији тела свог бојала, да не ће моћи родити а да у порођају не умре. Фридрих Раумер у

својим „Писмима из Париза“ мисли, да на то можда циља повеља једна града Алансона, у којој Јелисавета изрично изјављује, „да њу брачни уговор не обвезује на комсумацију брака, пре но што се она и војвода Алансонски међу собом о неким особеним стварима не поразговоре и не сложе.“ Још је она пре поверенику једном војводином рекла, „да се човек може зближити а да зато не роди деце“ По своме се томе може узети, да је краљица Јелисавета свакако имала и својих слабих часова и нежних састанака, али се никад ниједном мушкарцу није право подала. Шилер има право, што Јелисавету нарочито с тога пушта, да окротно поступа против Марије, што је зловна и пакосна, не са лепоте Маријине — јер ни Јелисавета није била ружна — него са Маријина слободнијег и сладоснијег живота. Јелисавета је свагда себи морала много одрицати а Марија се неограничено одавала радости и уживању. Та разлика, која је постојала међу обема краљицама, огорчавала је Јелисавету те је била свирепа према Марији, а та свирепост, кад јој је на измаку живота канда особито живо изашла пред душу, није мало допринела, да јој загорчи последње часове. Последњих својих година патила је од анемије, но при том је у главном ипак била весела па се при свим годинама својим још загледала у грофа Кленкера, лепа и храбра преског племића. Но наједаред је остави сва снага; није могла ни јести ни спавати. „Ма да нема праве гровнице“, гласи извештај један од 19. Марта 1603., „ипак паги од вечита немира, а стомак и уста тако су јој врела, да сваки час мора узети што хладно, да је не задави сува флегма, која јој по који пут загрози.“ 21. Марта рече: „Не ћу више да живим; да ми је да умрем.“ Но тек је 3. Априла 1603. у три сахата пред зору испустила душу. Имала је полаку и мучну смрт.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА.

Г. Д. М. М. у Ш. — Ево вам, по жељи, штампане призманице, да смо примили ваше песме „Да л' те љубим . . .“ и „Не љуби ме.“ Али — ви као да хоћете, да их и штампамо?! Ех, драги господине, то већ не можемо. Знате, претоварени смо материјалом тако, да на те ваше песме не ће *никад* доћи ред. Жао нам је; али сами сте криви. За што нам не посласте чеда ваше Музе раније? Овако су вас, видите, други претекли. С тога вас у једно пријатељски, управо очински упозоравамо, да нам и не шаљете оних 40 песама, којима нам у писму претите, и ако „признајете“ сами, да сте „лиричар.“ Немојте, за име бога, бацати новце на поштанске марке. У једно би вас хтели са странутице одвести на прави пут. Немате право, што уреднике и критичаре кривите са неуспеха многих песника-почетника и велите, „ако је први покушај испао лош, убијете га у појам.“ За име бога, господине! Та нисмо ми никад онога убили у појам, који појма има. Како ћемо пак убити у појам онога, који појма нема? У шта да гађамо? Видите сад, да немате право. А до те срџбе ваше не би ни дошло, да нисте отишли међ песнике. За то окајте се активне појевије, па се не ћете срдити . . .

Исправак. У 26. броју нашега листа на страни 415. у другом ступцу одмах горе требало би да стоји: „и из овога не може г. Д. Руварац изводити закључак, да Шолвин и Миклошић мисле, да се јеванђелистарем не зове јеванђелије поређано по „данима читања““

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излечео Фра-Бруну. (Наставак.) — * . . . * . . . . . Песма Драг. Ј. Илија. — Четрдесетпрви. (Свршетак.) — Црвени цветак. (Свршетак.) — Српске насеобине у Штајарској и варајдинском пограничном генералату. (Свршетак.) — Слике с пута. VI. Ниш и Крагујевац. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице. — Одговори уредништва.